

Ovladavanje standardnojezičnom normom u djelatnosti govorenja osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika

---

Marušić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:945534>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-07**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskog jezika i književnosti

Martina Marušić

**OVLAĐAVANJE STANDARDNOJEZIČNOM NORMOM U DJELATNOSTI
GOVORENJA OSNOVNOŠKOLSKIH I SREDNJOŠKOLSKIH UČENIKA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2024.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskog jezika i književnosti

Zagreb, 2. rujna 2024.

**OVLAĐAVANJE STANDARDNOJEZIČNOM NORMOM U DJELATNOSTI
GOVORENJA OSNOVNOŠKOLSKIH I SREDNJOŠKOLSKIH UČENIKA**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS boda

Mentor:

Dr. sc. Marko Alerić

Studentica:

Martina Marušić

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Govorenje kao jezična djelatnost.....	2
3. Utjecaj imanentne i normativne gramatike na standardni idiom	4
3.1. Utjecaj imanentne gramatike na standardni idiom	4
3.2. Utjecaj normativne gramatike na standardni idiom.....	5
4. Ovladavanje jezikom.....	7
4.1. Ovladavanje	7
4.2. Jezični razvoj i materinski idiom.....	7
5. Odstupanja.....	11
6. Odstupanja od standardnojezične norme u djelatnosti govorenja: istraživanje	13
6.1. Svrha i pretpostavke istraživanja	13
6.2. Opis istraživanog korpusa	13
6.3. Rezultati istraživanja	14
6.3.1. Odstupanja u govorenju učenika šestih razreda osnovne škole.....	14
6.3.2. Odstupanja u govorenju učenika osmih razreda osnovne škole	18
6.3.3. Odstupanja u govorenju učenika šestih i osmih razreda osnovne škole – usporedba	21
6.3.4. Odstupanja u govorenju učenika trećih razreda srednje škole	22
6.3.5. Odstupanja u govorenju učenika četvrtih razreda srednje škole	24
6.3.6. Odstupanja u govorenju učenika trećih i četvrtih razreda srednje škole – usporedba	26
6.3.7. Usporedba odstupanja u govorenju šestih i osmih razreda osnovne škole te trećih i četvrtih razreda srednje škole	28
7. Razvijanje govora i govorenja	31
7.1. Vježbe razgovaranja	32
7.2. Vježbe opisivanja	33
7.3. Vježbe pripovijedanja.....	34
7.4. Vježbe tumačenja	35
7.5. Vježbe raspravljanja	36
7.6. Vježbe upućivanja	36
7.7. Kreativni zadaci.....	37
8. Zaključak	39
9. Sažetak.....	41
10. Literatura.....	42

1. Uvod

Ovladavanje jezikom podrazumijeva ispunjavanje brojnih uvjeta, a posebno ako se misli na ovladavanje standardnim, normiranim idiomom. Hrvatski jezik, kao sadržaj koji se sustavno poučava od predškole do završetka srednjoškolske izobrazbe, ujedno je i materinski jezik i komunikacijska osnovica drugim izobrazbenim sadržajima (Pavličević-Franić, 20005: 9).

Polaskom u školu, odnosno početkom učenja hrvatskog standardnog jezika, brojni učenici nađu se pred izazovima i teškoćama u njegovu ovladavanju. Pavličević-Franić (2005: 9) ističe da unatoč velikome broju sati hrvatskoga jezika u školi i svijesti o važnosti učenja materinskoga jezika, te činjenici da je poznavanje jezika jedan od važnijih preduvjeta za razvoj ne samo jezične nego i psiho-socijalne kompetencije, situacija u praksi potvrđuje činjenicu da učenicima izražavanje na standardnom jeziku predstavlja problem. Na svim razinama hrvatskoga standardnoga idioma pojavljuju se odstupanja, kako kod osnovnoškolskih učenika, tako i kod srednjoškolskih učenika.

Ovaj rad, kao i istraživanje, pozornost će usmjeriti na ovladavanje standardnojezičnom normom u jednoj od četiriju jezičnih djelatnosti, djelatnosti govorenja. Metodologija istraživanja temeljit će se na slušanju i bilježenju morfoloških odstupanja u govorenju osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika za vrijeme autoričine nastavne prakse na području Zagreba.

Kalabek (2021: 149) ističe kako istraživanja u hrvatskom obrazovnom sustavu pokazuju da učenici jako dobro ovladaju teorijom jezika i pravopisnim pravilima, ali ne ovladaju njihovom primjenom, što kod učenika često stvara negativan stav prema nastavnom predmetu te je posljedica slabija pismenost govornika hrvatskog jezika. Razlozi lošijeg ovladavanja standardnojezičnom praksom mogu biti: nastavno gradivo, način poučavanja, udžbenici, mediji, učitelji, odnosno okruženje u kojemu se učenik nalazi.

2. Govorenje kao jezična djelatnost

Govorenje je, uz slušanje, pisanje i čitanje, jedna od jezičnih djelatnosti. Ovladavanje nekim jezičnim djelatnostima ili pojedinim njihovim vidovima događa se spontano, a druge je dobro ili nužno poticati i uvježbavati kako bi se njima ovladalo (Jelaska, 2005: 14). Govorenje se mora učiti, vježbati, posebno normalno, spontano, prirodno govorenje u specijalnim uvjetima (Vuletić, 1980: 15). Iako se govorenje kao urođena djelatnost čini spontanom i prirodnom sposobnošću svakog pojedinca, treba ju razvijati sve dok se ne postigne pravilnost i ne bude u skladu sa standardnojezičnom normom koja je potrebna i prikladna u određenoj situaciji. Pavličević-Franić (2005: 94) navodi kako je govorenje vrsta proizvodne (produktivne) jezične djelatnosti kojom se leksičkim, gramatičkim, fonološkim i prozodijskim sredstvima nekoga jezika prenosi usmena poruka u procesu jezičnoga sporazumijevanja. Govorenje je usmeno izražavanje na kojem jeziku, razmjenjivanje misli glasno izgovorenim riječima, vođenje razgovora s kim, izražavanje ili priopćivanje čega riječima (Kalabek, 2021: 149). Jezik se ostvaruje u govoru pa se tako i uči preko govora (Vuletić, 1980: 5). Ovladavanje normom standardnoga jezika uvjet je pravilnog govorenja na standardnom jeziku. Da bi funkcionirao, jezik se mora materijalizirati, a materijalizacija jezika jest govorenje (Vuletić, 1980: 93). Međutim, to je jedan od načina materijalizacije, jezičnog ostvarenja. Drugi je pismo. Govorenje se, kao jezična djelatnost temelji na općeljudskoj sposobnosti glasanja, odnosno proizvodnje govorno-čujnih elemenata (Pavličević-Franić, 2005: 96). Osobitu pozornost treba posvetiti i razvijanju sposobnosti slušanja koja govoru prethodi, kao i razvijanju urođene govorne sposobnosti kao osnove razvoja svih komunikacijskih sposobnosti. Osnovni je cilj svake komunikacije, pa tako i komunikacije govorom, prenijeti poruku, brzo, točno i uspješno. Povijesno, govor uvijek prethodi jeziku, slušanjem drugih učimo jezik, a jezik se razvija isključivo putem govora jer se i ostvaruje isključivo putem govora (Vuletić, 1980: 89). Međutim, govorenje prethodi pisanju, a ne jeziku. Govor se mora osloniti na jezični sustav, na jezik jer se inače ne radi o govoru, nego o posve slučajnom izgovaranju glasova kojemu cilj nije prenijeti sadržaj. Ako postoji prijenos sadržaja, onda je govor neodvojiv od jezika. Osim jezika i našeg izbora u jeziku postoji još jedna razina oblikovanja govorne poruke, a to je govorenje – neurološko, fiziološko, akustično i auditivno oblikovanje, prenošenje i primanje govora, i naš izbor iz govora (Vuletić, 1980: 91). Svi mi lako prihvaćamo učenje pisanja, pismenog izražavanja, ali učenje govora čini nam se malo čudno (Vuletić, 1980: 11). Kada se razmišlja o pismenosti u skladu s hrvatskim standardnim jezikom, prva asocijacija postaje pisani tekst u kojem se najjednostavnije može uočiti koliko je učenik pismen. Ali govorna

pismenost nikada nije bila važnija. Okruženje i svakodnevna komunikacija, kako u bliskom okruženju, tako i u medijima velika je motivacija za ispravno i pravilno govorenje. Vuletić (1980: 23) ističe kako vrijednost govora leži između ostalog i u tome što omogućava govorniku ne samo da izrazi neku misao (što može i pismo), već i da tu misao istovremeno komentira dajući joj posve spontano odgovarajuće zvukovne realizacije (što pismo nikako ne može). Doista se više toga može izreći i prokomentirati, nego napisati i objasniti pisanim riječima. Također, govornik može intonacijom glasa dočarati svoje osjećaje unesene u izrečeno. Govorenje prethodi pisanju, a pismo govoru te pismo ne može prenijeti sve što govor sadrži (Vuletić, 1980: 16). Iako daleko bolje i lakše primamo obavijest koja nam govori, mi više vjerujemo obavijesti koja nam se čita (Vuletić, 1980: 17). Govoreći možemo više uštedjeti na vremenu, nego pišući tekst. Brža je i jednostavnija razmjena misli i informacija govorom, međutim sve što je napisano i što se može pročitati čini se pristupačnijim jer je vidljivo. U govoru nalazimo i obavijest o situaciji u kojoj se komunikacija odvija. Čovjek se najpotpunije izražava, predstavlja, otkriva u govoru, i upravo zato, govor ne može biti linearan, jednostavan i siromašan (Vuletić, 1980: 22). Pravilno govoreno izražavanje podrazumijeva bogaćenje rječnika. Učenici mogu čitanjem pospješiti svoj oskudniji rječnik i time poraditi i na govorenju. Iz samog načina govora, ili točnije glasa, ne iz izrečenih riječi, već iz njihovog zvukovnog ostvarenja doznajemo npr. je li govornik dijete, odrasla osoba ili starac, muško ili žensko, nama poznat ili nepoznat (Vuletić, 1980: 22). Puno toga otkriva se o govorniku na temelju izgovorenih riječi i to odmah tijekom izgovora, ne mora se kao u pisanom tekstu pročitati cijeli tekst da bi se otkrile pojedinosti. Izgovorena riječ odlijeće, nestaje ostajući tek u nesigurnom pamćenju nepouzdanih svjedoka – slušatelja, dok ona napisana ostaje pod trajnim pogledom i nadzorom neprojenih čitatelja (Težak, 1996: 61). Mnogo je zahtjevnije pratiti izgovorene, nego napisane riječi. Napisanu riječ možemo iznova iščitavati, analizirati i proučavati, dok izgovorenu riječ imamo priliku čuti samo jednom ukoliko ju nismo snimili ili zapisali.

3. Utjecaj imanentne i normativne gramatike na standardni idiom

3.1. Utjecaj imanentne gramatike na standardni idiom

Djelatnost govorenja najprije se ostvaruje u skladu s imanentnom gramatikom, zatim u skladu sa sadržajima koji su povezani s mjestom odrastanja i sporazumijevanjem u užoj društvenoj zajednici. Imanentna gramatika jezični je sustav kojim je pojedinac najprije ovladao, odnosno na temelju kojega je razvio primarnu jezičnu kompetenciju, i najvećim se dijelom podudara s jezičnim sustavom nekoga organskog idioma, mjesnog govora (Alerić, 2009: 63). Iako se stječe spontano i u relativno kratkome vremenskom razdoblju, promjenjiva je, ali u životu pojedinca ima relativno trajan utjecaj. Imanentna gramatika je gramatika nekoga organskoga idioma te ne označava jedinstvenu kategoriju jer postoji više organskih idioma, odnosno i više imanentnih gramatika (Alerić, 2006: 192). Prema Aleriću (2006: 193) imanentna gramatika podrazumijeva:

- a) dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga organskoga, zavičajnoga idioma,
- b) dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga drugog, bližega ili udaljenijega organskoga idioma, s kojim pojedinac češće dolazi u doticaj (što dovodi do isprepletanja više jezičnih sustava),
- c) dio koji se podudara sa standardnim idiomom, koji odgovara standardnojezičnoj normi (što dovodi do isprepletanja imanentne i normativne gramatike),
- d) dio koji predstavlja novotvorbu izvornoga govornika (ono što je odstupanje u odnosu na njegovu imanentnu gramatiku ili u odnosu na idiom/idiome čija je obilježja u većoj ili manjoj mjeri usvojio).

Imanentna gramatika posreduje i u prenošenju vrijednosnih sustava koji su poželjni ili nepoželjni u sredini u kojoj većina pojedinaca jezični sustav oblikuje pod utjecajem iste ili gotovo iste imanentne gramatike te u životu pojedinca ostvaruje relativno trajan utjecaj, ono što se jednom nauči, posebno u djetinjstvu, teško se zaboravlja (Alerić, 2006: 193). Imanentna gramatika pomaže djetetu u ovladavanju standardnojezičnom gramatikom te tako predstavlja put prema daljnjem ovladavanju. Upravo činjenica da je pojedinac ovladao imanentnom gramatikom, omogućuje mu da s vremenom ovlada i drugom, normativnom, standardnojezičnom gramatikom (Alerić, 2006: 194). Pokušavajući ovladati standardnojezičnom normom osnovnoškolski i srednjoškolski učenici isto tako upotrebljavaju jezični sustav kojim su najprije ovladali, pa tako i u djelatnosti govorenja utjecaj ima imanentna gramatika. Zahvaljujući imanentnoj gramatici, tj. prvotnoj kompetenciji organiziranoj po zakonima imanentne gramatike, izvorni govornik zna konkretan organski idiom i može se njime

uspješno služiti: odstupa od toga idioma u skladu s oblicima koji su u njemu prisutni ili pod utjecajem drugih idioma koje upoznaje (u vrtiću, u školi, družeći se s rođacima, prijateljima...), ali se ta odstupanja ne 'sankcioniraju' (Alerić, 2006: 194). Standardni je idiom za svakoga pojedinca na određen način novo znanje, ali u kojem pojedinac, bez obzira na to što standardnim idiomom još nije ovladao, može prepoznati dijelove staroga, poznatoga znanja, s obzirom na činjenicu da njegov zavičajni/mjesni idiom, u širem smislu, pripada istom jezičnom sustavu kao i standardni idiom (Alerić, 2009: 60). Tako svaki učenik može u svom mjesnom idiomu pronaći sličnosti i razlike sa standardnim idiomom kojem u konačnici i pripada. Učenicima čiji su mjesni govori u većoj mjeri poslužili kao osnovica standardnom idiomu, odnosno učenicima u čijim je zavičajnim govorima prisutan veći dio elemenata onoga jezičnog sustava koji je kao osnovica poslužio standardnom idiomu, u određenoj će mjeri biti jednostavnije ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom, jer će se ono u većoj mjeri moći temeljiti na jezičnom sustavu njihova mjesnog, zavičajnog, idioma (Alerić, 2009: 62). Puno je jednostavnije i lakše kada se standardni idiom uči na već utemeljenoj podlozi gdje se uz manje ili veće preinake može postići željeni rezultat ispravnog govorenja. Istraživanja iskustva i prakse jezičnoga odgajanja i obrazovanja upućuju na školsku jezičnu praksu u kojoj supostoje standardni jezik kao službeni nastavni jezik i niz nestandardnih varijeteta, među kojima je najvažniji zavičajni idiom učenika. Prema Visinko (2003: 81), važnim se drži razvijanje svijesti o zavičajnome govoru kao poticatelju temeljnih jezičnih osjećaja s kojim učenik dolazi u školu. Zavičajni je govor, kao prvi govor djeteta, živi govor kojim se izražava cjelovita njegova osobnost. Velik je udio zavičajnoga idioma učenika u njihovu stvaralaštvu jezično-izražajne usmjerenosti.

3.2. Utjecaj normativne gramatike na standardni idiom

Škiljan navodi da se normativna gramatika smatra gramatikom standardnoga neorganskoga idioma, a standardni idiom nije materinski jer se ne može lokalizirati, ne vezuje se uz teritorij nego jedino uz govornike (Alerić, 2009: 65). Alerić (2009: 65) ističe da je normativna gramatika stalna, tj. promjenjiva u najmanjoj mogućoj mjeri, stječe se svjesno, u relativno dugom razdoblju te označava više-manje jedinstvenu kategoriju jer u društvima uglavnom postoji jedan standardni idiom i jedna normativna gramatika. Ovladavanje normativnom gramatikom, zbog jakog utjecaja imanentne gramatike, ali i drugih razloga, npr. činjenice da normativna gramatika do izražaja dolazi najčešće u pisanome komuniciranju, koje je objektivno puno rjeđe od govorenog, traje duže i nije trajno u onome smislu u kojem je trajno ovladavanje imanentnom

gramatikom (Alerić, 2009: 65). Dok učenik pokušava ovladati normativnom gramatikom, u pozadinu mora postaviti svoju primarnu (imanentnu) gramatiku i posvetiti se standardnom idiomu. Prema Aleriću (2009: 66) pojedinac koji je ovladao normativnom gramatikom:

- a) zna konkretan standardni idiom i može se njime uspješno služiti,
- b) čini odstupanja od standardnoga idioma u skladu s oblicima koji su u njemu već prisutni ili pod utjecajem drugih idioma, a ta se odstupanja, ovisno o funkcionalnom stilu koji upotrebljava, uočavaju ili sankcioniraju.

Učenicima je puno teže služiti se normativnom (sekundarnom) gramatikom, nego svojom imanentnom (primarnom) gramatikom.

4. Ovladavanje jezikom

4.1. Ovladavanje

Dijete, pa tako i odrasla osoba cijeli život ima mogućnost ovladavati jezikom. Jezično se znanje stječe na temelju urođenih sposobnosti i iskustva kojemu je dijete izloženo od prijerodnoga razdoblja (Jelaska, 2007: 87). Usvajanje jezika spontano je ovladavanje jezikom u prirodnim okolnostima, bez izravnoga poučavanja. Djeca usvajaju jezik nesvjesno još od razdoblja prije rođenja i poslije njega na temelju urođenih sposobnosti; one se razvijaju potaknute okolinom s kojom se sporazumijevaju, prema vlastitim obilježjima, obilježjima jezika koji usvajaju i ostalim okolnostima (Jelaska, 2007: 90). Prema Jelaski (2007: 90) standardni idiom vlastitoga materinskoga jezika ne usvaja se, tj. njime se ne ovladava samo spontano, nego se i svjesno uči. Neki stručnjaci razlikuju usvajanje i razvoj; usvajanje bi bilo stjecanje jezičnih pravila (gramatičkih, fonoloških i semantičkih), a razvoj uporaba tih pravila u širokome spektru jezičnih i društvenih situacija (Jelaska, 2007: 91). Krashen usvajanjem naziva prirodan proces ovladavanja jezikom u kojem se pozornost ne usmjerava na jezične oblike; a učenjem smatra nadgledanje usvajanja i upravljanja govornikovom izvedbom time što se ispravljaju njegova odstupanja i pogriješke, a izdvajaju pravila (Jelaska, 2007: 92). Usvajanje jezika nije samo jezična i intelektualna sastavnica djetetova razvoja (Pavličević-Franić, 2005: 11). U hrvatskome za pojam usvajanje postoji naziv ovladavanje jezikom koje ima dvije podređenice: usvajanje i učenje (Jelaska, 2007: 93). Naziv ovladavanje kao nadređenica uveden je radi razlikovanja dvaju pojmova kada nije bitno ili se ne zna je li tko učio ili usvajao neki jezik, odnosno kad ga je i učio i usvajao (Jelaska, 2007: 93). Stoga, termin ovladavanja jezikom koristi se kada učenik uči i usvaja, a samim time s vremenom ovlada jezikom.

4.2. Jezični razvoj i materinski idiom

Govorenju kao osnovnoj jezičnoj proizvodnoj djelatnosti prethodi razumijevanje govora, pa tako dijete koje usvaja materinski jezik ili odrasla osoba koja uči strani jezik u načelu mora razumjeti riječ ili gramatičku strukturu prije nego što ju upotrijebi (Jelaska, 2005: 11). Sve ono što dijete čuje, sluša i zapamti od ljudi u svom okruženju može povezati u smislenu cjelinu koju na kraju može razumjeti i u odgovarajućoj situaciji upotrijebiti. U svom prirodnom komunikacijskom okruženju dijete se može potpuno izraziti bez ikakvih komunikacijskih poteškoća jer upotrebljava jezik kulture kojoj pripada i s kojom se identificira (Alerić, 2006:

193). Takvo prirodno komunikacijsko okruženje u kojem dijete može neometano komunicirati s drugima i govoriti potiče daljnji jezični razvoj. Također, kako Jelaska (2005: 12) navodi govorenje može katkada čak prethoditi razumijevanju jer djeca katkada rabe izraze čije značenje očito ne razumiju, ili ih razumiju drugačije s gledišta odrasloga. Ne moraju nužno razumjeti sve ono što čuju od roditelja, za shvaćanje i usvajanje nekih pojmova treba im izrazito više vremena, stoga mogu posegnuti za ponavljanjem, ali ne i razumijevanjem riječi. Govor se usvaja od najranije dobi i jedina je opća djelatnost (Jelaska, 2005: 12). Prvi jezik koji čovjek u svom životu kao dijete usvaja zove se najčešće materinski jezik, a materinski se jezik određuje nazivom kao jezik koji je čovjek naučio od matere (Jelaska, 2005: 24). Majka i dijete su povezani drukčije, dublje nego druge osobe iz djetetovog okruženja. Dijete sluša majku za vrijeme trudnoće, za vrijeme dojenja i brige o djetetu te uglavnom kroz čitav život. Teoretičari nastave materinskoga idioma ističu kako je svrha te nastave razumijevanje i svjesno usvajanje njegove norme, tj. normativne gramatike. Svrha se ostvaruje kao uspješna uporaba standardnoga idioma u svakodnevnome govorenome ili pisanome izražavanju (Alerić, 2006: 190). Pavličević-Franić (2005: 39) ističe da je prvi jezik dominantan jezik kojim osoba najbolje vlada u komunikaciji. U nastavi materinskoga jezika utemeljenoj na pojmu urođenosti i umne djelatnosti željelo bi se da učenici razmišljaju o jeziku, o oblicima riječi, rečeničnoj strukturi i slično, kako bi osvijestili svoje urođeno znanje (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 12). Učenici trebaju promišljati o svemu što čuju i govore kako bi mogli kasnije uočavati moguće pogreške i odstupanja. Jelaska (2005: 64) ističe da je djetetov jezični razvoj povezan s njegovim fizičkim, spoznajnim, osjećajnim, društvenim i komunikacijskim razvojem. Da bi dijete moglo govoriti, potrebno je najprije da želi, može i zna komunicirati, da opaža glasove i razumije značenje koje se njime iskazuje, da može samo proizvesti glasovne sklopove čije značenje drugi razumiju i da zna razgovorna pravila (Jelaska, 2005: 64). Jezični je razvoj funkcionalan te uvjetovan i mnogo čime drugim, poput društvenoga i kulturnoga okruženja, spoznajnih i afektivnih obilježja govornika (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 13). Jezik se u ranoj dobi ponajprije usvaja izlaganjem jezičnim/komunikacijskim situacijama, pri čemu se olakšava usvajanje i omogućuje razvoj leksičkoga sustava (bogaćenje rječnika), gramatičkoga sustava (jezična struktura) i fonetičko-fonološkoga sustava recipijenta (suprasegmentna jezična obilježja kao što su naglasci, intonacija, intenzitet, tempo, pauze); na taj se način potiče razvoj temeljnih jezičnih djelatnosti nužnih za uspješnu komunikaciju, npr. aktivnoga slušanja, razumijevanja, produktivnoga govorenja, čitanja i pisanja, te se olakšava operacionalizacija postojećega jezičnoga sustava i otvaranje novih mogućnosti unutar jezika (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 34). Dijete materinski jezik usvaja bez većih poteškoća, ponajprije motivirano potrebom sporazumijevanja s

okolinom, dakle potrebom funkcionalne komunikacije u svakodnevnim komunikacijskim situacijama (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 35). Dijete je prisiljeno usvojiti materinski jezik jer ima potrebu stalne komunikacije s ljudima oko sebe. Oponašajući odrasle govornike, metodom pokušaja i pogrješaka, poticaja i ponavljanja, dijete usvaja jezične strukture i napreduje u govornome razvoju (Pavličević-Franić, 2005: 39). Ponavljajući riječi odraslih govornika, kao i oponašajući iste dijete usvaja, razvija rječnik i napreduje sve više. Svrha usvajanja prvoga jezika je ostvaraj komunikacije odnosno uspješnoga procesa sporazumijevanja te socijalizacija u okruženju i široj društvenoj zajednici (Pavličević-Franić, 2005: 41). Polaskom u školu dolazi do nagloga prijelaza na standardizirano učenje i gramatizirani pristup jeziku (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 35). Tijekom školovanja jezični osjećaj predškolaca za radosna brbljanja i stvaralačke jezične igre pretvorio se u strah od komunikacije na vlastitome materinskom jeziku (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 36). U školi je pozornost usmjerena k pravilnom govorenju na hrvatskom standardnom jeziku, čime si učenici mogu stvoriti krivu predodžbu i mogući strah od njegova ovladavanja. Svrha i zadaća učenja hrvatskoga standardnoga jezika jest postizanje razine produktivne višejezičnosti u kojoj paralelno postojanje više jezičnih idioma znači poticaj, a ne zapreku u djetetovu jezičnome razvoju, ostale odrednice su ostvaraj temeljnih jezičnih djelatnosti (slušanja, govorenja, čitanja, pisanja) u svim komunikacijskim sustavima, te pretvorba pasivnoga u aktivan rječnik. Razvojne faze u komunikaciji su predjezično ili predlingvističko razdoblje (u trajanju od rođenja do okvirno prve godine života), jezično ili lingvističko razdoblje (traje do 3-3, 5 godine, iako jezik usvajamo, učimo i razvijamo cijeli život (Pavličević-Franić, 2005: 43). U predjezičnoj fazi prisutno je spontano glasanje, a potom i artikuliranje glasova primjerenih jezičnome sustavu materinskoga jezika, dok se u razdoblju od 18. do 24. mjeseca usvajaju pojedine vrste riječi: imenice i glagoli, potom pridjevi, a nešto kasnije zamjenice i brojevi. Do četvrte godine života usvojena je osnova materinskoga jezika kod djeteta, odnosno prvoga jezika komunikacije. U ranoj dobi jezičnog usvajanja djeca se uključuju u tzv. kontaktno govorenje koje se provodi u svakodnevnim komunikacijskim situacijama. U kasnijoj fazi pojavljuju se direktni govorni oblici i ekspresivno govorenje. Tijekom školovanja hrvatski učenici još usvajaju svoj materinski idiom; iako se osnovama jezika ovladava do treće godine, jezična se automatizacija zbiva oko jedanaeste-dvanaeste godine, a to znači da djeca tek negdje u šestom razredu osnovne škole nesvjesno vladaju glavninom morfologije i sintakse hrvatskoga jezika (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 15). Pogrešan i neprimjeren način usvajanja jezika u ranoj dobi rezultira lošijom jezičnom osposobljenošću kod starijih učenika (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 35). Od početka je nužno primjereno i pravilno osposobljavati učenike u pravilnom govorenju. Usvajanje hrvatskoga jezika temeljilo

se na teorijskome znanju, bez stvarne funkcionalne primjene, osobito kad je riječ o ranojezičnome razdoblju; u tome slučaju učenje standardnoga jezika ne rezultira uspješnijom komunikacijom, bogatijim rječnikom i izražavanjem bez straha od pogreške (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 37). Logika govora, tipična za razinu pragmatične jezične kompetencije u predškolskoj dobi i mlađim razredima osnovne škole, proširuje se polaskom u školu na tzv. gramatiku govora, što razumijeva razinu lingvističkih normi i pravila koja učenik tek treba usvojiti (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 37).

5. Odstupanja

Govornici hrvatskoga jezika razlikuju se u proizvodnji pojedinih riječi ili gramatičkih kategorija u svojem idiomu u odnosu na hrvatski standardni idiom (Jelaska, Bjedov, 2015: 227). Stoga su moguća odstupanja u odnosu na standardnojezičnu normu. Prema Jelaska, Bjedov (2015: 227) organski se idiom usvaja, dok se standardnim idiomom ovladava. Budući da se jezik otprilike s 12 godina automatizira, na kraju obveznoga školovanja, koje učenici u Hrvatskoj završavaju s 14-15 godina, očekuje se ovladanost kodificiranom normom hrvatskoga jezika na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini (Jelaska, Bjedov, 2015: 228). Tada bi učenici trebali i mogli ovladati standardnojezičnom normom. Kako je organski idiom govornika hrvatskoga jezika različit od standardnoga, tijekom ovladavanja njime u učeničkoj se proizvodnji pojavljuju jedinice koje nisu jednake ciljanima; one se još prečesto zovu pogreškama, iako su mnoge od njih odstupanja (Jelaska, Bjedov, 2015: 229). Međutim, nemoguće je izostaviti moguća odstupanja koja se pri ovladavanju standardnim idiomom mogu pojaviti. O pravim bi se jezičnim pogreškama moglo govoriti tek kada je završen jezični razvoj, ili pojedino njegovo razdoblje, i to u slučajevima kada su izvorni govornici mogli ovladati normom na temelju dovoljnoga unosa (Jelaska, Bjedov, 2015: 230). Ukoliko su učenici dovoljno poučavani u školi i izloženi novim znanjima koje treba usvojiti, utoliko se i može govoriti o pravim jezičnim pogreškama ili odstupanjima koji tada predstavljaju problem i potrebno ih je smanjiti ili ukloniti. Tijekom ovladavanja standardnim idiomom prirodno je da se pojavljuju odstupanja – međujezične osebjnosti, jedinice koje se razlikuju od onih u ciljanom idiomu (Jelaska, Bjedov, 2015: 230). Pojavljuju se i u primanju, ali ih je u proizvodnji lakše uočiti. Postoji nekoliko vrsta odstupanja, a Jelaska i Bjedov (2015: 230) ističu pojedina. Jelaska i Bjedov (2015: 230) navode da prijenosna odstupanja uzrokuje prijenos iz materinskoga ili ostalih idioma kojima tko (o)vlada(va), primjerice *gledo* umjesto *gledao* ili *ić* umjesto *ići*, ili pak *bi* umjesto *bih*, *bismo*, *biste*. Razvojna odstupanja nastaju uslijed učenikove sposobnosti jezične obrade na određenome stupnju ovladavanja jezikom te strategija kojima se učenik pritom koristi, primjerice *prijatelj od mog brata* umjesto *prijatelj moga brata* ili *vidjeo* umjesto *vidio* (Jelaska, Bjedov, 2015: 230). Prijenosna, kao i razvojna odstupanja, pojavljuju se u zabilježenim odstupanjima u djelatnosti govorenja u istraživačkom dijelu rada. Navođena odstupanja (poučavateljska odstupanja) nastaju uslijed neprikladna poučavanja, što znači da predstavljaju nepoželjna odstupanja za koja su odgovorni nastavnici, programi ili stavovi, odnosno nestvarna očekivanja onih koji poučavaju ili procjenjuju jezični razvoj učenika (Jelaska, Bjedov, 2015: 231). Važno je istaknuti da se navođena odstupanja uopće ne bi trebala

pojavljivati jer učitelj treba biti jezični uzor svojim učenicima, iako su svuda moguće manje pogrješke. Prema Jelaski i Bjedov (2015: 231) izvorna odstupanja nastaju uslijed unosa okoline, odnosno susreta učenika s izvornim govornicima, poglavito učiteljima, koji se ne služe standardnim idiomom kada bi trebali, ili bar ne njegovim visokim stilom, npr. *šta hoćeš* umjesto *što hoćeš*. Tijekom usvajanja organskoga idioma razvojna se odstupanja ne mogu izbjeći, štoviše ona mogu biti i pokazatelj jezičnoga napretka (Jelaska, Bjedov, 2015: 231). Prijenosna odstupanja bi se trebala smanjivati s vremenom do nestajanja, a navođena treba posve ukloniti, ne bi se trebala ni pojavljivati.

6. Odstupanja od standardnojezične norme u djelatnosti govorenja: istraživanje

6.1. Svrha i pretpostavke istraživanja

Više su zamjetna ona odstupanja i otkloni koji se očituju u govorenome jeziku, nastali su kao posljedica prijenosa iz jačega zavičajnoga idioma u korpus standardnoga jezika koji dijete još nije usvojilo (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 39). Djeca će manje paziti dok primjerice govore, nego dok pišu. Za govorenje imaju i manje vremena, trebaju riječi što prije izbaciti iz sebe (odnosno točan odgovor), dok primjerice esej moraju napisati u odgovarajućem vremenu za to. Stvaranje komunikacijski kompetentne osobe razvijenoga jezičnoga znanja i pouzdanja, osobe koja se može suvereno izražavati na jednome ili više djelatnih jezičnih idioma, bez straha od komunikacije na materinskome jeziku, temeljna je svrha dobre i učinkovite nastave materinskoga jezika (Češi, Barbaroša-Šikić, 2007: 46). Učenik ne bi trebao imati strah od govorenja, nego učitelj treba poraditi na njegovom usavršavanju u smislenom i pravilnom govorenju. Ovladavanje standardnojezičnom normom dugotrajan je proces, no napredak je moguće postići poticanjem učenika na to da u svojim ili tuđim govorenim ostvarenjima odstupanja uočavaju i ispravljaju (Alerić, 2009: 30). Najučinkovitije je kada se učenici sami isprave ili pažljivo slušaju druge i međusobno se ispravljaju, tako najbolje uočavaju i ispravljaju odstupanja. Svrha istraživanja u ovome radu bila je slušati i bilježiti morfološka odstupanja učenika u djelatnosti govorenja koja nisu u skladu sa standardnojezičnom normom. Morfološka odstupanja utvrđivala su se u situacijama u razredu, govor nije bio spontan, već je učenik govorio u situaciji kada se od njega očekuje poznavanje i pridržavanje standardnojezične norme.

Kao polazište istraživanju određena je ova središnja hipoteza:

U govorenju izražavanju iz razreda u razred učenik bi trebao ostvarivati viši stupanj ovladavanja djelatnošću govorenja.

6. 2. Opis istraživanog korpusa

Istraživanje odstupanja od standardnojezične norme hrvatskoga jezika provedeno je na korpusu govora osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika. U praćenju morfoloških odstupanja u djelatnosti govorenja sudjelovalo je ukupno osam razreda, tj. dva šesta i dva osma razreda osnovne škole Lučko te dva treća i dva četvrta razreda Gimnazije Sesvete u školskoj godini

2023/2024. U osnovnoj školi je u šestim razredima praćeno 55 ućenika, dok u osmim razredima 45 ućenika. U srednjoj školi praćeno je 48 ućenika u trećim razredima, dok je u ćetvrtim razredima praćeno 52 ućenika. Kriterij odabira spomenutih škola jest ponajprije autorićino pohaćanje nastavne prakse u tim školama. S namjerom da se ovim istraćivanjem odgovori na pitanje razlike u odstupanjima u govorenju ućenika šestih i osmih razreda osnovne škole, kao i ućenika trećih i ćetvrtih razreda srednje škole, u korpus su ulazila samo zabiljećena morfoloćka odstupanja ućenika spomenutih razreda.

Teškoće koje su se javile prilikom biljećenja morfoloćkih odstupanja od standardnojezićne norme odnosile su se ponajprije na smetnje tijekom slućanja i biljećenja istih. Svako zabiljećeno odstupanje u govoru moglo se ćuti samo jednom, nije bilo mogućnosti ponavljanja i preslućavanja spomenutih odstupanja. Ućenike i njihova odstupanja u govorenju nije bilo moguće snimati kako bi se kasnije mogla ponovo ćuti i analizirati. Svako je odstupanje u djelatnosti govorenja oznaćavano onoliko puta koliko bi se u govorenju pojavilo, odnosno ćulo, premda se radilo o istom odstupanju ili o istom ućeniku koji ga je ponovio više puta.

6.3. Rezultati istraćivanja

U ovome će se dijelu rada iznijeti rezultati istraćivanja dobiveni nakon pregledanih i zabiljećenih odstupanja. Prvo će biti izneseni rezultati koji se odnose na odstupanja u djelatnosti govorenja šestih razreda, zatim osmih razreda osnovne škole, a nakon toga trećih i ćetvrtih razreda srednje škole, nakon ćega će se njihovi rezultati mećusobno usporediti.

6.3.1. Odstupanja u govorenju ućenika šestih razreda osnovne škole

U istraćivanju odstupanja odslućano je ukupno 55 ućenika šestih razreda jedne osnovne škole: OŠ Lućko. U govorenju dva razredna odjela šestih razreda zabiljećeno je ukupno 147 morfoloćkih odstupanja. S pomoću dobivenih rezultata, izraćunat je prosjećan broj odstupanja u dvama razrednim odjelima. Prema tome, prosjećan broj odstupanja po ućeniku su 3. Ućenici su najviše odstupanja imali u kategoriji „zamjene glagola“ (97 odstupanja) i to u podskupini „zamjena normativnog oblika glagola nenormativnim“ (85 odstupanja). Zabiljećeni nenormativni glagoli uglavnom se odnose na pogrećnu tvorbu glagola (*oćšla, ćivit, reko, pokućsavo*) ili na upotrebu krnjeg oblika infinitiva (*bit, ićć*). Poteškoće ućenicima stvara i zamjena

unutar kategorije prelaznosti koja se pojavljuje u 3 odstupanja (*se razgovaraju, znao si je*). Također se kategoriji „zamjene glagola“ pridružuje i nenormativna upotreba aorista pomoćnog glagola biti kao dijela kondicionala, čak 9 odstupanja (*ne bi mogli, produžio bi*). Po broju odstupanja skupina „zamjena zamjenica“ i „zamjena priloga“ dijele drugo mjesto, svaka po 14 odstupanja (ukupno 28 odstupanja). U skupini „zamjene zamjenica“ zabilježena je nenormativna upotreba zamjenice *šta* umjesto *što* (10 odstupanja), kao i upotreba zamjenice *kaj* (3 odstupanja) koja pripada kajkavskom narječju, što se može povezati s mjestom življenja učenika osnovne škole. U skupini „zamjena priloga“ učenici najčešće govore priloge kao što su: *tam, prek, kak* te pogrešno upotrebljavaju *di* umjesto mjesnog priloga *gdje* (3 odstupanja). U skupini „zamjene veznika“ (9 odstupanja) učenici najčešće izgovaraju: *zato jer, pošto, zato jel* (5 odstupanja). Unutar kategorije zamjene čestica (6 odstupanja) učenici izgovaraju: *da li, jel mogu*. Poteškoće su vidljive i u kategoriji „zamjene prijedloga“ (3 odstupanja), prilikom govorenja prijedloga *s*, odnosno *sa* (*sa nje*) i korištenja jednog od ta dva prijedloga kada je riječ o instrumentalu sredstva, a ne društva (*išli su sa kolima*). Pojavljuju se i odstupanja u kategorijama „zamjene brojeva“ (3 odstupanja) i „zamjene imenica“ (1 odstupanje). Učenici izgovaraju *dve* umjesto *dvije* što se također može povezati s mjestom odrastanja učenika.

Prikaz najčešćih odstupanja u šestim razredima osnovne škole

1. Zamjena glagola (97)

a. pogrešna upotreba glagola (54)

kuko (kukao), reko (rekao), plako (plakao), dočekao (dočekao), reko (rekao), napiso (napisao), ošla (otišla), reko (rekao), pito (pitao), skuži se (shvaća se), reko (rekao), mogo (mogao), prošo (prošao), živit (živjeti), živit (živjeti), potiču (potječu), fali (nedostaje), imo (imao), skužio (shvatio), našo (našao), oće (hoće), pokušavo (pokušavao), pričo (pričao), imo (imao), reko (rekao), zaspo (zaspao), otišo (otišao), otišo (otišao), išo (išao), našo (našao), nagovaro (nagovario), išo (išao), pomago (pomagao), ometo (ometao), išo (išao), navijo (navijao), oćeš (hoćeš), čeko (čekao), mogo (mogao), bum posudil (posudit ću), bu pukla (puknut će), bude napiso (napisat će), fali (nedostaje), reko (rekao), htjeo (htio), sviro (svirao), išo (išao), naviko (navikao), maknila (maknula), našo (našao), dešava se (događa se), desiti (dogoditi), ajmo (hajdemo), ajmo (hajdemo)

b. upotreba krnjeg oblika infinitiva (31)

spremit (spremiti), plakat (plakati), izbacit (izbaciti), pročitat (pročitati), obradit (obraditi), skratit (skratiti), zamislit (zamisliti), reć (reći), pametovat (pametovati), živit (živjeti), živit (živjeti), živjet (živjeti), kupit (kupiti), postat (postati), znat (znati), padat (padati), provest (provesti), bit (biti), ić (ići), šetat (šetati), ić (ići), napravit (napraviti), ić (ići), zapovijedat (zapovijedati), naređivat (naređivati), trebat (trebati), bit (biti), pročitat (pročitati), reć (reći), reć (reći), radit (raditi)

c. nenormativna upotreba aorista pomoćnog glagola biti (9)

ne bi mogli (ne bismo mogli), rekao bi (rekao bih), zaspo bi (zaspao bih), išo bi (išao bih), bi (bih), htjela bi upoznati (htjela bih upoznati), bi išo (bih išao), obnovio bi (obnovio bih), produžio bi (produžio bih)

d. zamjena unutar kategorije prelaznosti (3)

razgovaraju se (razgovaraju), znao si je (znao je), razgovaraju se (razgovaraju)

2. Zamjena zamjenica (14)

kaj, šta, šta, šta, šta, šta, šta, šta, šta, šta, šta, šta, kaj, kaj (što), kake (kakve)

3. Zamjena priloga (14)

tam (tamo), tam (tamo), tak (tako), mal (malo), kak (kako), kak (kako), sam (samo), onak (onako), kak (kako), nekak (nekako), di (gdje), di (gdje), di (gdje), rađe (radije)

4. Zamjena veznika (9)

zato jer (zato što), pošto (zato što), pošto (zato što), zato jer (zato što), zato jel (zato što), neg (nego), al (ali), il (ili), ko (kao)

5. Zamjena čestica (6)

da li se (je li se), da li (je li), jel mogu (mogu li), da li je (je li je), jel znate (znate li), jel moramo (moramo li)

6. Zamjena prijedloga (3)

sa nje (s nje), sa kolima (kolima), prek (preko)

7. Zamjena brojeva (3)

dva be (drugi be), dve minute (dvije minute), dve godine (dvije godine)

8. Zamjena imenica (1)

konjevi (konji)

6.3.2. Odstupanja u govorenju učenika osmih razreda osnovne škole

U istraživanju odstupanja odslušano je ukupno 45 učenika osmih razreda jedne osnovne škole: OŠ Lučko. U govorenju dva razredna odjela osmih razreda zabilježeno je ukupno 198 morfoloških odstupanja. Pomoću dobivenih rezultata, izračunat je prosječan broj odstupanja u dvama razrednim odjelima. Prema tome, prosječan broj odstupanja po učeniku je 4. Učenici su najviše odstupanja imali u kategoriji „zamjene glagola“ (110 odstupanja) i to u podskupini „zamjena normativnog oblika glagola nenormativnim“ (108 odstupanja). Zabilježeni nenormativni glagoli uglavnom se odnose na pogrešnu tvorbu glagola (*presvuko, vidla, oš, moro*) ili na upotrebu krnjeg oblika infinitiva (*reć, interpretirat*). Također se kategoriji „zamjene glagola“ pridružuje i nenormativna upotreba aorista pomoćnog glagola biti kao dijela kondicionala u dvama odstupanjima (*ja bi, htio bi*). Na drugom mjestu po broju odstupanja nalazi se kategorija „zamjene zamjenica“ prisutna u 32 odstupanja (*kaj, šta, ko, nikake s ničim*). Zatim slijedi kategorija „zamjene priloga“ u 25 odstupanja (*kolko, kak, onak, rađe*). Potom slijedi kategorija „zamjene veznika“ u 16 odstupanja (*ak, al, zato jel*). Unutar kategorije „zamjene imenica“ pojavljuje se 8 odstupanja (*pedagogica, sekretarica, paradajz, pase*). U kategoriji „zamjene čestica“ učenici izgovaraju: *dal, jel, da li* (4 odstupanja). Po jedno odstupanje pojavljuje se u kategorijama „zamjene prijedloga“ (*sa lijeve*), „zamjene brojeva“ (*četiri braće*) i „zamjene pridjeva“ (*mirisljiva*).

Prikaz najčešćih odstupanja u osmim razredima osnovne škole

1. Zamjena glagola (110)

a. upotreba krnjeg oblika infinitiva (55)

doć (doći), shvatit (shvatiti), napisat (napisati), ić (ići), navest (navesti), pomagat (pomagati), dijelit (dijeliti), gledat (gledati), dogodit (dogoditi), prenijet (prenijeti), razgovarat (razgovarati), kaznit (kazniti), tužit (tužiti), potuć (potući), objasnit (objasniti), gledat (gledati), reć (reći), izvuć (izvući), lagat (lagati), pobjeć (pobjeći), reć (reći), ljutit (ljutiti), reć (reći), reć (reći), reć (reći), interpretirat (interpretirati), završit (završiti), cinkat (cinkati), napisat (napisati), obrazovat (obrazovati), kupit (kupiti), potegnut (potegnuti), mlatit (mlatiti), stajat (stajati), ponovit (ponoviti), bit (biti), igrat (igrati), spavat (spavati), ić (ići), jest (jesti), družit (družiti), bavit (baviti), napravit (napraviti), bit (biti), sjetit (sjetiti), uslikat (uslikati), zvat (zvati), reć (reći), doć (doći), radit (raditi), objasnit (objasniti), pročitat (pročitati), reć (reći), vidjet (vidjeti), reć (reći)

b. pogrešna upotreba glagola (53)

presvuko (presvukao), našo (našao), pjevo (pjevao), napiso (napisao), napiso (napisao), smijo sam se (smijao sam se), napiso (napisao), vidla (vidjela), pričo (pričao), oće (hoće), reko (rekao), pretstavlja (predstavlja), imo (imao), budem, sjetil (sjetio), mogo (mogao), istraživo (istraživao), reko (rekao), upozno (upoznao), bježo (bježao), piso (pisao), prepiso (prepisao), našo (našao), oš (hoćeš), reko (rekao), napiso (napisao), pronašo (pronašao), reko (rekao), piso (pisao), napiso (napisao), oš (hoćeš), oš (hoćeš), piso (pisao), napiso (napisao), moro (morao), ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, ajmo, aj, aj (hajdemo), da stoji (stoji), da spava (spava), da troši (troši), miriše (miriši), otrovaš se (otruješ se), skužio (shvatio)

c. nenormativna upotreba aorista pomoćnog glagola biti (2)

ja bi rađe (ja bih radije), htio bi (htio bih)

2. Zamjena zamjenica (32)

nekaj (nešto), kaj, kaj, kaj, kaj, šta, šta, kaj, šta, kaj, kaj, šta, šta, šta, kaj, kaj, kaj, kaj, kaj, kaj, šta, kaj (što), nekaj (nešto), kaj, kaj, šta, šta (što), ko (tko), ko (tko), ko (tko), nikake (nikakve), s ničim (ni s čim)

3. Zamjena priloga (25)

tak (tako), kolko (koliko), nekak (nekako), onak (onako), nekak (nekako), tak (tako), kak (kako), dole (dolje), kak (kako), kak (kako), nekak (nekako), tak (tako), kak (kako), nekak (nekako), kak (kako), tak (tako), onak (onako), onak (onako), onak (onako), kak (kako), onak (onako), rađe (radije), di (gdje), đe (gdje), vjerovatno (vjerojatno)

4. Zamjena veznika (16)

ak (ako), ak (ako), al (ali), al (ali), sam (samo), sam (samo), al (ali), ak (ako), ak (ako), al (ali), al (ali), ko (kao), zato kaj (zato što), pošto (zato što), pošto (zato što), zato jel (zato što)

5. Zamjena imenica (8)

pedagogice (pedagoginje), murija (policija), drukeri (izdajice), računar (računovođa), sekretarica (tajnica), paradajz (rajčica), pase (pse), toplota (toplina)

6. Zamjena čestica (4)

dal, jel, jel, da li (je li)

7. Zamjena pridjeva (1)

mirisljiva (mirisna)

8. Zamjena brojeva (1)

četiri braće (četvorica braće)

9. Zamjena prijedloga (1)

sa lijeve (s lijeve)

6.3.3. Odstupanja u govorenju učenika šestih i osmih razreda osnovne škole – usporedba

Promatrajući istraživanjem dobivene rezultate i međusobno ih uspoređujući, može se izvesti nekoliko zaključaka. Za potrebe istraživanja uzet je podjednak broj učenika i u šestim i u osmim razredima, kako bi usporedba bila lakša. Dobiveni rezultati nisu jednaki onima očekivanima. U dvama šestim razredima u djelatnosti govorenja praćeno je ukupno 55 učenika te je uočeno 147 morfoloških odstupanja, dok je u dvama osmim razredima praćeno 45 učenika te je uočeno 198 morfoloških odstupanja. U osmim razredima praćeno je 10 učenika manje nego u šestim, a zabilježeno je 51 odstupanje više u odnosu na šeste razrede. I u šestim i u osmim razredima učenici najviše odstupanja imaju u kategoriji „zamjene glagola“, u šestim razredima pojavljuje se 97 odstupanja, a u osmim razredima 110 odstupanja. Potom redom po broju odstupanja slijede kategorije „zamjene zamjenica“, „zamjene priloga“, „zamjene veznika“ te ostalih kategorija s manjim brojem odstupanja. Dok učenici govore i oblikuju rečenice, slušatelji ponajprije mogu čuti i uočiti odstupanja u upotrebi glagola, stoga ne čudi podatak da je najviše odstupanja zabilježeno u kategoriji „zamjene glagola“, i to u tipičnim ponavljanjima pogrešne upotrebe glagola i upotrebom krnjeg oblika infinitiva. Očekivano je kako će broj odstupanja u govorenju osmih razreda biti manji zbog jezičnog razvoja učenika i obrazovanja. Međutim, ovim istraživanjem uočeno je kako ipak više griješe učenici osmih razreda, no ne u drastično većoj mjeri. Učenici osmih razreda upotrebljavaju konstrukcije koje su naučili ili čuli na nastavi, ali je upitno u kolikoj su ih mjeri usvojili i njima ovladali, stoga je i povećan broj njihovih odstupanja.

6.3.4. Odstupanja u govorenju učenika trećih razreda srednje škole

U istraživanju odstupanja odslušano je ukupno 48 učenika trećih razreda jedne srednje škole: Gimnazija Sesvete. U govorenju dva razredna odjela trećih razreda zabilježeno je ukupno 38 morfoloških odstupanja. Pomoću dobivenih rezultata, izračunat je prosječan broj odstupanja u dvama razrednim odjelima. Prema tome, prosječan broj odstupanja po učeniku je 1. Učenici su najviše odstupanja imali u kategoriji „zamjene glagola“ (24 odstupanja). Od toga se 14 odstupanja (*rastavit, pisat*) odnosi na upotrebu krnjeg oblika infinitiva, dok ostalih 9 odstupanja na pogrešnu upotrebu glagola (*napiso, želili*), a jedno odstupanje na nenormativnu upotrebu pomoćnog glagola biti (*bi mi dali*). Potom slijede 4 odstupanja u kategoriji „zamjene zamjenica“ (*šta, kaj*) te 3 odstupanja u kategoriji „zamjene imenica“ (*uzdisi, tvornica*). U kategoriji „zamjene čestica“ uočavaju se 2 odstupanja (*dal, da li*), kao i u kategoriji „zamjene veznika“ (*ko*). Po jedno odstupanje pojavljuje se u kategorijama „zamjene brojeva“ (*dvoje riječi*), „zamjene priloga“ (*tak*) i „zamjene prijedloga“ (*sa njima*).

Prikaz najčešćih odstupanja u trećim razredima srednje škole

1. Zamjena glagola (24)

a. upotreba krnjeg oblika infinitiva (14)

rastavit (rastaviti), iskoristit (iskoristiti), vidjet (vidjeti), probat (probati), postojat (postojati), reć (reći), doć (doći), pogledat (pogledati), pročitat (pročitati), reć (reći), pisat (pisati), pisat (pisati), pisat (pisati), reć (reći)

b. pogrešna upotreba glagola (9)

napiso (napisao), reko (rekao), proćito (proćitao), išo (išao), ajmo (hajdemo), želili (željeli), želili (željeli), ajmo (hajdemo), odbacuju (odbacuje)

c. nenormativna upotreba aorista pomoćnog glagola biti (1)

bi mi dali (bismo mi dali)

2. Zamjena zamjenica (4)

šta, kaj, šta, šta (što)

3. Zamjena imenica (3)

uzdisi (uzdasi), najviše (najčešće), tvornica (tvorenica)

4. Zamjena čestica (2)

dal (je li), da li (je li)

5. Zamjena veznika (2)

ko (kao), ko (kao)

6. Zamjena brojeva (1)

dvoje riječi (dvije riječi)

7. Zamjena priloga (1)

tak (tako)

8. Zamjena prijedloga (1)

sa njima (s njima)

6.3.5. Odstupanja u govorenju učenika četvrtih razreda srednje škole

U istraživanju odstupanja odslušano je ukupno 52 učenika četvrtih razreda jedne srednje škole: Gimnazija Sesvete. U govorenju dva razredna odjela četvrtih razreda zabilježeno je ukupno 65 morfoloških odstupanja. Pomoću dobivenih rezultata, izračunat je prosječan broj odstupanja u dvama razrednim odjelima. Prema tome, prosječan broj odstupanja po učeniku je 1. Učenici su najviše odstupanja imali u kategoriji „zamjene glagola“ (47 odstupanja). Od toga 24 odstupanja (*došo, misla*) odnosi se na pogrešnu upotrebu glagola, a 22 odstupanja (*bacit, izvuc*) na upotrebu krnjeg oblika infinitiva. Jedno odstupanje odnosi se na zamjenu unutar kategorije prelaznosti (*želi se razgovarati*). Potom slijedi 6 odstupanja u kategoriji „zamjene zamjenica“ (*šta, kaj, nekaka*). U kategoriji „zamjene čestica“ pojavljuje se 4 odstupanja (*dal ću, dal, da li, jel*), kao i u kategoriji „zamjene veznika“ (*al, ak, ko*). 3 odstupanja odnose se na kategoriju „zamjene priloga“ (*di, nekak, fakat*). Jedno odstupanje nalazi se u kategoriji „zamjene pridjeva“ (*interesantno*).

Prikaz najčešćih odstupanja u četvrtim razredima srednje škole

1. Zamjena glagola (47)

a. pogrešna upotreba glagola (24)

došo (došao), opiso (opisao), reko (rekao), išo (išao), reko (rekao), htjeo (htio), reko (rekao), napiso (napisao), pokušavo (pokušavao), zamišljo (zamišljao), pomogo (pomogao), svidjeo (svidio), izvuko (izvukao), bil (bio), ajmo (hajdemo), ajmo (hajdemo), brijem (mislim), ajmo (hajdemo), stavila (napisala), ajmo (hajdemo), stavila (napisala), misla (mislila), maznuli (udarili po oku), dešavala (događala)

b. upotreba krnjeg oblika infinitiva (22)

bacit (baciti), spavat (spavati), smirit (smiriti), putovat (putovati), čitat (čitati), pročitat (pročitati), postat (postati), reć (reći), naučit (naučiti), odnijet (odnijeti), završit (završiti), proć (proći), reć (reći), reć (reći), gledat (gledati), reć (reći), bit (biti), izvuć (izvući), uzet (uzeti), reć (reći), vjerovat (vjerovati), smijat (smijati)

c. zamjena unutar kategorije prelaznosti (1)

želi se razgovarati (želi razgovarati)

2. Zamjena zamjenica (6)

šta, kaj, šta, šta (što), te (tog), nekaka (nekakva)

3. Zamjena čestica (4)

dal ću (hoću li), dal, da li, jel (je li)

4. Zamjena veznika (4)

ak (ako), al (ali), al (ali), ko (tko)

5. Zamjena priloga (3)

di (gdje), nekak (nekako), fakat (stvarno)

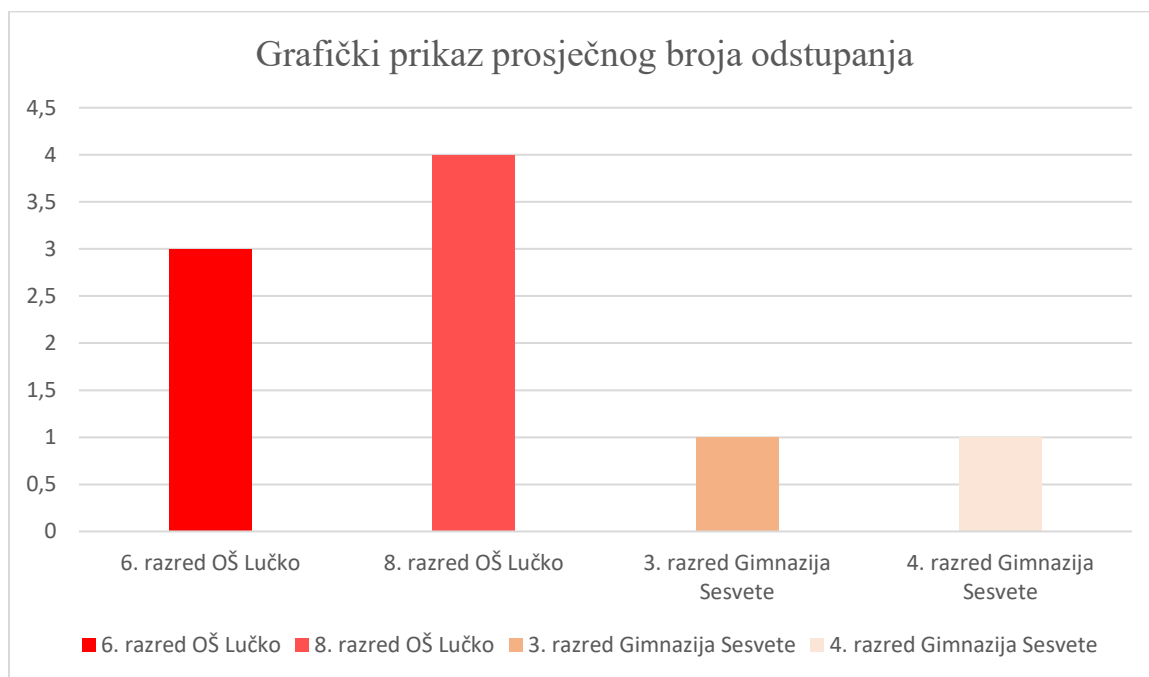
6. Zamjena pridjeva (1)

interesantno (zanimljivo)

6.3.6. Odstupanja u govorenju učenika trećih i četvrtih razreda srednje škole – usporedba

Promatrajući istraživanjem dobivene rezultate za treće i četvrte razrede srednje škole da se zaključiti da se pojavljuje puno manje odstupanja nego u osnovnoj školi u skladu s očekivanjem. Međutim, iako je uzet podjednak broj učenika, rezultati između trećih i četvrtih razreda se razlikuju. U trećim razredima odslušano je 48 učenika i prisutno 38 morfoloških odstupanja, dok se u četvrtim razredima uz 52 učenika pojavljuje 65 morfoloških odstupanja, skoro duplo više. Učenici trećih i četvrtih razreda najviše odstupanja imaju u kategoriji „zamjene glagola“, baš kao i učenici šestih i osmih razreda osnovne škole. Potom po broju odstupanja slijedi kategorija „zamjene zamjenica“, a zatim ostale kategorije. Treći i četvrti razredi srednje škole posjeduju podjednak rječnik, znaju baratati sličnim konstrukcijama i naposljetku ne odudaraju u govorenju drastično jedni od drugih. Međutim, istraživanje nameće kako ipak u četvrtim razredima učenici više griješe od onih u trećim iako bi trebalo biti drugačije zbog jezičnog razvoja učenika i obrazovanja. Treba uzeti u obzir kako su četvrti razredi zbog skorašnje državne mature više puta bili usmeno ispitivani nego treći razredi, stoga se moglo uočiti i više odstupanja u njihovom govorenju.

	Broj odstupanja	Broj učenika	Prosječan broj odstupanja
6. razred OŠ Lučko	147	55	3
8. razred OŠ Lučko	198	45	4
3. razred Gimnazija Sesevete	38	48	1
4. razred Gimnazija Sesevete	65	52	1
Ukupno	448	200	9

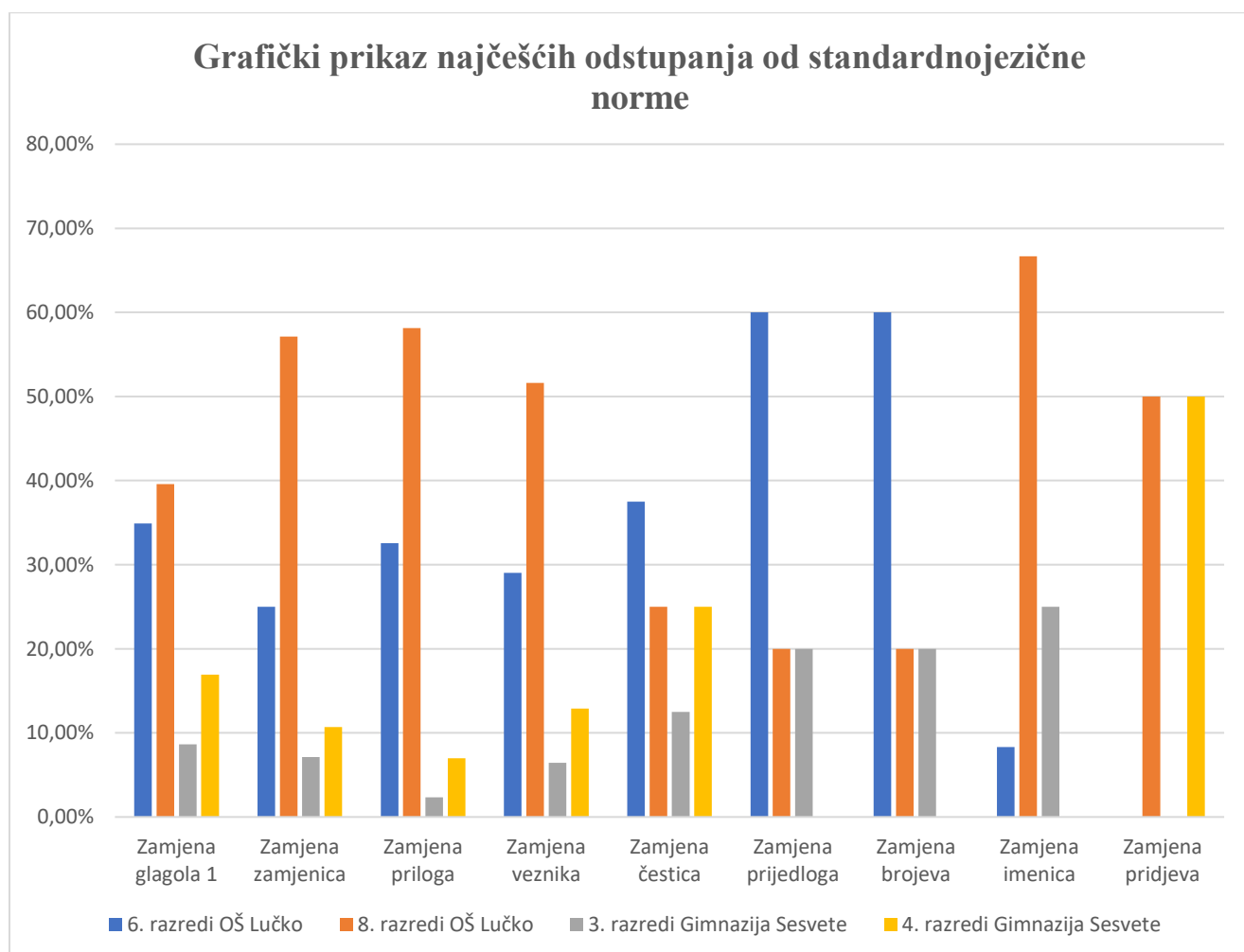
6.3.7. Usporedba odstupanja u govorenju šestih i osmih razreda osnovne škole te trećih i četvrtih razreda srednje škole

Istraživanje i dobiveni rezultati pokazuju da se u šestim i osmim razredima osnovne škole pojavljuje dosta više odstupanja nego u trećim i četvrtim razredima srednje škole, što potvrđuje početnu hipotezu da će u višim razredima biti manje odstupanja. Međutim, pojavljuju se i spomenute razlike. U osmim razredima osnovne škole učenici imaju više odstupanja nego u šestim razredima osnovne škole. Identična je situacija i u četvrtim razredima srednje škole gdje je zabilježeno više učeničkih odstupanja nego u trećim razredima srednje škole. Tomu je tako zbog učenikove izloženosti (osmi razredi osnovne škole i četvrti razredi srednje škole) povećem broju upita od strane učitelja, nesnalaženju i neprikladnom korištenju zahtjevnijih konstrukcija i neusvojenosti istih i gradiva u potpunosti. Sveukupno je analizirano 200 učenika (govornika) i uočeno 448 morfoloških odstupanja. Najviše odstupanja zabilježeno je u osmim razredima osnovne škole (198 odstupanja), a najmanje u trećim razredima srednje škole (38 odstupanja). Stoga, najveći prosječan broj odstupanja uočen je u osmim razredima osnovne škole (4 odstupanja). U svim razredima najviše odstupanja je u kategoriji „zamjene glagola“ i to u pogrešnoj upotrebi glagola i upotrebi krnjeg oblika infinitiva. Te se greške provlače u svim fazama jezičnog razvoja svakog pojedinca, pa taj podatak ne iznenađuje. Očekivano, razlika u broju odstupanja je drastično veća u osnovnoj školi nego u srednjoj školi. Uspoređujući razrede s najvećim brojem odstupanja (osmi razredi) i razrede s najmanjim brojem odstupanja (treći razredi) ta razlika je 5 puta veća. Važno je istaknuti kako se u šestim razredima osnovne škole pojavljuje 8 kategorija odstupanja, a u osmim razredima osnovne škole čak 9 kategorija. U trećim razredima srednje škole taj broj i dalje ne opada, pojavljuje se 8 kategorija odstupanja, dok u četvrtim razredima srednje škole broj kategorija odstupanja ipak je manji (6 odstupanja). S obzirom na to da je u višim razredima broj odstupanja manji, ipak, barem u određenoj mjeri, ostvaruje se svrha nastave hrvatskoga jezika.

		6. razredi OŠ Lučko		8. razredi OŠ Lučko		3. razredi Gimnazije Sesvete		4. razredi Gimnazije Sesvete		Ukupno	
Red ni broj	Naziv odstup anja	Broj odstup anja	Udio odstup anja (%)	Broj odstup anja	Udio odstup anja (%)	Broj odstup anja	Udio odstup anja (%)	Broj odstup anja	Udio odstup anja (%)	Uku pno odst upa nja	Udio odstu panj a (%)
1.	Zamje na glagola	97	34,89 %	110	39,57 %	24	8,63 %	47	16,91 %	278	62, 05 %
2.	Zamje na zamjen ica	14	25 %	32	57,14 %	4	7,14 %	6	10,71 %	56	12,5 %
3.	Zamje na priloga	14	32,56 %	25	58,14 %	1	2,33 %	3	6,98 %	43	9,60 %
4.	Zamje na veznik a	9	29,03 %	16	51,16 %	2	6,45 %	4	12,90 %	31	6,92 %
5.	Zamje na čestica	6	37,5 %	4	25 %	2	12,5 %	4	25 %	16	3,57 %
6.	Zamje na prijedl oga	3	60 %	1	20 %	1	20 %	0		5	1,12 %
7.	Zamje na	3	60 %	1	20 %	1	20 %	0		5	1,12 %

	brojev a										
8.	Zamjena na imenic a	1	8,83 %	8	66,67%	3	25 %	0		12	2,68 %
9.	Zamjena na pridjev a	0		1	50 %	0		1	50 %	2	0,45 %
Ukupno		147		198		38		65		448 100 %	

7. Razvijanje govora i govorenja

Težak (1996: 70) navodi kako u nastavi usmenog izražavanja valja polaziti od učenikova jezičnog osjećaja, tj. od njegove imanentne gramatike. Učenici trebaju postupno ovladati vještinom govorenja na književnom jeziku pa im, osobito u početnim usmenim vježbama, moramo dopustiti da se slobodno izražavaju i na idiomu koji se razlikuju od standardnog jezika. Uvođenje u standardnojezični izraz počinje već u dječjem vrtiću, a nesustavno i u obiteljskom domu ako roditelji djetetu čitaju iz slikovnica, stripova i drugih dječjih knjiga, ako ono gleda televizijske emisije i sluša radio, a i izvan kuće, ako ga roditelji vode u kino, lutkarsko kazalište ili na kakvu drugu dječju priredbu te je to značaki iskoristivo u osnovnoškolskoj školi kada otpočinje sustavno učenje hrvatskog književnog jezika (Težak, 1996: 70). U onim tipovima usmenog i pismenog izražavanja gdje je glavni cilj iznošenje određenog sadržaja valja učeniku dopustiti da se posluži kodom kojim se može potpuno, slobodno i jasno izraziti, što znači – i dijalektom, i žargonom, i jezičnim standardom koji nije lišen supstandardnih elemenata (Težak, 1996: 63). Težak (1996: 63) navodi kako se u skladu s tim izvodi i svrha nastave izražavanja i stvaranja, koja je višeslojna jer obuhvaća:

- a) oslobađanje učenika za javnu i privatnu uporabu govorene i pisane riječi u svim životnim situacijama,
- b) razvijanje učeničkih pravogovornih i pravopisnih navika u skladu s književnojezičnom normom,
- c) razvijanje učeničkih sposobnosti za usmeno i pismeno komuniciranje na svim jezičnim, stilskim i tekstovnim razinama standardnoga jezika.

Također, Težak (1996: 64) navodi kako se ti ciljevi ostvaruju:

- a) na posebnim satima nastave usmenog i pismenog izražavanja,
- b) u nastavi gramatike povezano s određenim gradivom (rečenica, naglašavanje riječi, tvorba riječi, vrste riječi i dr.),
- c) na satima nastave književnosti (pripovijedanje, opisivanje, raspravljanje o književnim temama kao praktična primjena osposobljenosti za usmeno i pismeno izražavanje),
- d) u nastavi pravopisa i pravogovora, koja se može smatrati područjem nastave usmenog i pismenog izražavanja,

e) u cjelokupnoj nastavi hrvatskoga jezika iskorištavanjem različitih oblika govorenja i pisanja u metodičke svrhe (metode govorenja i pisanja).

U nastavku rada pozornost će se usmjeriti k usmenim vježbama koje se dijele na gramatičko-pravogovorne kojima je glavni cilj usvajanje gramatičkih, leksičkih i pravogovornih navika te stilsko-kompozicijske kojima je težište na stvaranju tekstova i koje su za uspješnost u ovladavanju djelatnošću govorenja najvažnije. U stilsko-kompozicijske vježbe ubrajaju se vježbe razgovaranja, opisivanja, pripovijedanja, tumačenja, raspravljanja i upućivanja. U daljnjem radu bit će riječi o vježbama razgovaranja, opisivanja, pripovijedanja, tumačenja, raspravljanja i upućivanja, kao i o njihovim primjerima prisutnima u nastavi.

7.1. Vježbe razgovaranja

Djeca posjeduju želju za razgovorom, i to počevši od onih dječjih gugutanja s majkom preko irealnih dijaloga egocentrične faze, dijaloških monologa s lutkama i neiscrpnih pitanja u razdoblju nezajažljive dječje radoznalosti pa sve do posljednjeg svjesnog napora da se pošalje poruka bližnjemu na kraju čovjekova bivstvovanja (Težak, 2000: 461). Razgovor se može smatrati osnovicom za daljnji razvoj govorenja jer sve kreće od razgovora. Težak (2000: 461) navodi da je nastavi hrvatskoga jezika jedna od važnih zadaća da učenika osposobi za riječ kao put k drugome. Vrlo je važno poticati međusobni razgovor među učenicima. Težak (2000: 461) ističe da razgovorne vježbe treba u potrebnoj mjeri provoditi od početnog razreda osnovne škole do završetka srednje naobrazbe, a mogu biti: razgovorne igre, telefonski razgovor, poslovni razgovor, rekreativni razgovor, preoblika nedijaloškoga teksta u dijaloški, usmena i pismena dramatizacija, usmena dijaloška rasprava, panel-diskusija, intervju i dr. Pavličević-Franić (2005: 186) ističe da bi vježbe razgovaranja ispunile svoju jezikoslovnu, didaktičku i pedagošku svrhu, moraju biti posebno organizirane, s jasno izraženom svrhom i zadaćom u izobrazbenome procesu. U dijaloškim razgovorima, posredstvom govorenoga izraza, učenik uči iskazivati misli, osjećaje, doživljaje; u komunikaciji s drugima izražava individualne osobine ličnosti; razvija sposobnost primjerena i svrhovita usmenoga izražavanja; pokazuje stupanj jezičnoga znanja i bogatstvo rječnika; usvaja ortoepsko-gramatičku pravilnost; usvaja rečeničnu strukturu, postavljanje pitanja i davanje odgovora; jezičnim jedinicama prilagođava vizualne i auditivne govorno-izražajne vrjednove; ostvaruje tečnost, razumljivost i stilsku funkcionalnost govorenoga izraza (Pavličević-Franić, 2005: 186). Učenički razgovori u neobaveznoj, izvanškolskoj komunikaciji ukazuju na poteškoće pri usmenome izražavanju jer su prisutne

krnje i siromašne rečenice nedovršene strukture, gramatičke nepravilnosti, niz poštapalica i šatre, ritmičke i intonacijske neujednačenosti (obilježja su razgovornoga stila većine završenih osnovnoškolaca) (Pavličević-Franić, 2005: 187).

U vježbanju razgovaranja učiteljica može učenicima zadati zadatak da na početku sata učenici koji sjede zajedno u klupi međusobno razmijene što više podataka o sebi koje će njihov sugovornik pokušati upamtiti, pa će i obrnuto odraditi zadatak. Tako učenici pospješuju svoju međusobnu komunikaciju, postavljaju si pitanja i otkrivaju neke nove podatke o prijatelju iz klupe. Zadatak je prikladan za osme razrede osnovne škole i obradu nastavne jedinice *Životopis*.

¹

Također na satu potpitanjima učiteljica može navesti učenike na brojne odgovore i razgovor o prednostima boravka na zraku i nedostacima igranja igrice. To je prikladno za učenike šestih razreda osnovne škole i kao motivacijski dio za obradu književnog sata i *Sretne staze Danijeleg Zagorec*.²

7.2. Vježbe opisivanja

Opisivanje je vježba izlaganja, odnosno postupak koji može rezultirati znanstvenim, tehničko-poslovnim, popularnoznanstvenim i književnoumjetničkim opisom. S obzirom na stajalište opisivača opisi su subjektivni i objektivni. Opisi mogu biti i statični i dinamični (romantični, naturalistični, realistični, humoristični, sentimentalni; opisi osobe, kraja, zatvorenog i otvorenog prostora, mora, mrtve prirode, životinje, biljke, prirodnih pojava, građevina, umjetnina, različitih predmeta i dr). U nastavi hrvatskoga jezika treba dati prednost onim opisima koji su učeniku korisni iz praktičnih i metodičkih razloga, statični opisi uz učenje imenica i pridjeva, dinamični opisi uz učenje glagola, različiti opisi za rječnike i stilske vježbe, vježbe promatranja i zapažanja, opis u funkciji pričanja ili tumačenja (Težak, 2000: 467). Svakako treba početi s promatranjem i postupno razvijati vježbe opisivanja na ostale elemente koji su spomenuti. Nakon vježbi opisivanja slijedi čitanje, odnosno govorenje koje može razviti raspravu u kojoj učenici iznose svoje argumente o zadanoj temi (Težak, 2000: 476-477). Kako bi učenike razveselili zadaci opisivanja, treba ih provoditi neprestano, ali što kreativnije uz

---

¹ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

² Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

promjene zadanih opisa, treba ih i provjeravati, odnosno dopustiti učenicima da pročitaju napisano, a ostalima da slušaju. (Težak, 2000: 477).

Na nastavnoj je praksi učiteljica učenicima šestog razreda osnovne škole pustila snimku slapa Krčića gdje su učenici trebali usmeno opisati zvuk i dočarati prostor te je to bila uvodna motivacija za obradu Cesarićeve pjesme *Slap*.³

Na nastavnoj praksi učiteljica je učenicima četvrtog razreda gimnazije zadala zadatak u kojem moraju usmeno opisati kako zamišljaju carigradski zatvor, kakav je njegov izgled i kakav je izgled zatvorenika u njemu. Morali su opisati kakvi su sve ljudi tamo zatvoreni i kako se osjećaju. Ovaj zadatak povezan je s Andrićevim djelom *Prokleta avlija*.⁴

7.3. Vježbe pripovijedanja

Vježbe pripovijedanja dijele se na pričanje, prepričavanje i izvješćivanje. Prema Težaku (2000: 478) pričanje je fabuliranje na osnovi čiste imaginacije ili stvarnog događaja/doživljaja maštom preobraženog u priču, dok je prepričavanje reprodukcija pročitane ili odslušane priče, tj. ponavljanje fabule koju smo pročitali ili čuli. Izvješćivanje je objektivno, osjećajno neutralno, autentično, nestvaralačko priopćavanje zapažanja o stvarnim pojavama i promjenama u vremenu. Različite vrste prepričavanja razvijaju sposobnost sažimanja, proširivanja, preinačivanja i usklađivanja. Smisljena produkcija priče (prepričavanje) učenika potiče da zahvaća u svoje rječničke i izrazne zalihe kako bi reproducirao svoje shvaćanje pročitanih ili čuvenih ideja (Težak, 2000: 478). Postoji informativno prepričavanje kojemu je glavni cilj obavijestiti slušatelja o bitnim sastavnicama neke priče te je slično nekoj vrsti izvješćivanja. Rekreativno prepričavanje zove se i stvaralačkim prepričavanjem jer se učenik stavlja u stvaralački položaj dodajući sadržaju nove elemente. Prema Težaku (2000: 478), škola ima mnogo mogućnosti da pospješi razvoj učeničke mašte i da joj usmjerava pravilan rast što se može postići vježbom pričanja i potaknuti maštovitu te manje maštovitu djecu na razigravanje asocijacija i razmahivanje mašte. Nastavnik za takve vježbe može odabrati tekst ili glazbu i konkretizirati na što se učenik treba osvrnuti u pričanju.

U vježbi pripovijedanja učenik šestog razreda osnovne škole prepričava radnju nekog djela na usmenom ispitu, npr. radnju priče Lan Hansa Christiana Andersena. Isto tako, učenik trećeg

---

³ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

⁴ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

razreda gimnazije na usmenom ispitu prepričava radnju djela *Dubravka* Ivana Gundulića. Time oba učenika rade na svom usmenom izražavanju.⁵

7.4. Vježbe tumačenja

Težak (2000: 487) tumačenje uvrštava dijelom u opisivanje, a dijelom u raspravu. Izlažu se već stečene spoznaje određivanjem ili raščlambom pojava i pojmova. Najčešći oblici tumačenja su predavanja, referati, reklame, promidžbeni govori, udžbenički i popularni znanstveni članci, obavijesni prikazi književnih ili drugih umjetničkih djela (Težak, 2000: 487). Težak (2000: 487) ističe kako se učenicima kao govorne ili pismene vježbe mogu ponuditi vježbe tumačenja kao što su:

- a) predavanje (o temama koje učenici proučavaju i poznaju, koje su im bliske),
- b) popularno-znanstveni članak (o temama kojima su pojedini učenici osobito zaokupljeni te žele za njih zainteresirati i svoje suučenike),
- c) obavijesni prikaz (knjiga, filmova, kazališnih predstava, RTV emisija, koncerata, izložaba, školskih predstava...).

Učiteljica je tijekom autoričine nastavne prakse učenicima osmog razreda osnovne škole dala priliku da u svom STEM vrtu kojem je škola dodijelila financijska sredstva izlažu o bilju koje tamo raste. Svaka učenica je nekoliko minuta izlagala o pojedinom bilju te je to bio uspješan uvod u djelo koje su taj sat radili, *Mali princ*, gdje se govori o tome kako je on uzgajao ružu.⁶

Autorica ovog rada imala je priliku na nastavnoj praksi prisustvovati posjetu Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu povodom godine Marka Marulića i obradom Judite na nastavnom satu, sa svojom mentoricom i učenicima trećih razreda gimnazije. Nakon posjeta knjižnici učiteljica je zadala učenicima zadatak u kojem trebaju napraviti referat služeći se riječima i fotografijama te na idućem nastavnom satu prezentirati učenicima koji nisu bili u posjeti NSK svoje dojmove čitanja starih knjiga te dojmove velike i popularne knjižnice, kako učenicima, tako i studentima u Zagrebu. Nakon toga učiteljica iznosi važnost posjeta NSK i osvješčuje važnost Marka Marulića kao oca hrvatske književnosti.⁷

---

⁵ Vježbe koje je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

⁶ Vježba koju je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

⁷ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

7.5. Vježbe raspravljanja

Težak (2000: 488) ističe da je raspravljanje najzahtjevnija vrsta misaone djelatnosti kojoj je temelj kritička misao te da raspravljачka djelatnost zahtijeva istraživački odnos prema svijetu. Raspravljачke vježbe mogu biti rasprava ili traktat, problemski članak, interpretacija književnoga teksta, kritika ili ocjena, polemika, esej ili ogled, meditacija ili razmatranje. Raspravljanje kao stvaralački postupak i proces analitičko-sintetičkoga promišljanja potiče i razvija psihokognitivne sposobnosti pojedinca, utvrđuje teorijsko znanje učenika i poboljšava mogućnosti jezičnoga izražavanja (Pavličević-Franić, 2005: 233). Također, Pavličević-Franić (2005: 233) ističe kako sudjelujući u raspravi učenici uvijek moraju imati na umu zajednički cilj rasprave, a to je rješenje pitanja ili problema. Za uspješnu realizaciju toga cilja valja razvijati dvije temeljne jezične djelatnosti – znati slušati i znati govoriti (Pavličević-Franić, 2005: 234). Pavličević-Franić (2005: 234) navodi kako je takva govorna aktivnost vrlo svrhovita i da nastavnik ne smije zaboraviti da je riječ o jezičnome izražavanju pa valja poticati smisleno, sadržano i argumentirano izražavanje, gramatičku pravilnost, potpun rečenični ustroj, odgovarajući izbor riječi, ortoepsku (pravogovornu) razinu te stilsko-kompozicijsko oblikovanje izrečena teksta.

Mentorica je učenicima osmoga razreda dala zadatak da raspravljaju o generacijama u kojima se nalaze (alfa generacija) te o prednostima i nedostacima istih.⁸

7.6. Vježbe upućivanja

Vježbama upućivanja želja je da se učine neke promjene u budućem vremenu, tj. da se što učini ili ne učini, da se što dogodi ili ne dogodi. Značajka upućivanja su imperativ, optativ, kondicional, futur, perfekt, prezent glagola koji znače htijenje, moranje ili dopuštenje. Težak (2000: 496) navodi da se u nastavi usmenog i pismenog izražavanja mogu iskoristiti tipične upućivačke vježbe kao što su: upute o upravljanju aparatom, strojem, vozilom, oruđem, oružjem, bilo kojom napravom; izviđačka dnevna zapovijed; razredni ili školski kućni red; prometni propisi; pravilnik đачke udruge, filmskoga kluba, jezikoslovne družine; upute za rad s izmišljenim strojem; pravila lijepoga ponašanja i ostalo. U nastavi je korisno vježbati stvaranje

---

⁸ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

mješovitih tekstova u kojima prevladava željnost i planiranje ponašanja u budućnosti kao što su obavijesti, molbe i čestitke (Težak, 2000: 497).

Primjer za vježbu upućivanja bio bi kad učiteljica učenike šestog razreda pokušava uputiti u kondicional. Učiteljica daje upute učenicima da svatko od njih kaže što bi željeli promijeniti u svojoj školi da je učitelj tako da izražavaju želje po uzoru na dva primjera navedena na prezentaciji. Učiteljica ih upućuje da sve te želje koje su izrekli izražavaju novim glagolskim oblikom kojim se svakodnevno koriste – kondicionalom.⁹

Temeljna svrha provođenja govornih vježbi u osnovnoškolskoj izobrazbi jest razvoj govornih sposobnosti i vještina te stvaranje komunikacijski kompetentnih govornika hrvatskoga jezika, visoke razine jezičnoga znanja i pouzdanja (Pavličević-Franić, 2005: 97). U srednjoj školi također, s naglaskom na proširivanje njegovanja tih istih sposobnosti, vještina, kao i jezičnog znanja stečenog u osnovnoj školi. Učiteljeva dužnost je učenike poticati na neprestano govorenje, uočavati i ispravljati odstupanja u njihovom govorenju te ne dati prostora samo pismenim vježbama, nego i usmenim. Nakon osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja osoba je u stanju izraziti svoje razvijene govorne sposobnosti i vještine. Naposljetku, kada učenici izađu iz škole iznimno je važno njihovo snalaženje u djelatnosti govorenja, njihovo samopouzdanje u ono što govore i pravilno upotrebljavanje stečenog jezičnog znanja. Neće uvijek imati priliku za pismeno izražavanje, a za usmeno itekako hoće. U današnje vrijeme neophodno je njegovati svoje izražavanje, koristiti se prikladnim riječima u odgovarajućim situacijama, znati pravilno komunicirati, biti primjeren sugovornik, ali i govornik.

7. 7. Kreativni zadaci

Osim spomenutih vježbi i neprestanog ispravljanja učenika tijekom govorenja, učitelji mogu osmisliti brojne zadatke kako bi uvježbavali razvoj djelatnosti govorenja. Učenici su okruženi medijima, nebrojeno puta su čuli odstupanja od standardnojezične norme u samim govorima novinara. Osim što im može biti zanimljivo proučavati govore javnih osoba, isto tako mogu uočavati odstupanja i u skladu s učenim reagirati. Takva odstupanja ne bi bilo loše zabilježiti, napisati kako se pravilno izgovaraju te na nastavi spomenuta odstupanja analizirati. To bi mogla biti zadaća za svaki dan, prije i poslije nastave u školi bilježiti odstupanja. Također, bilo bi korisno kada to mogućnosti nastave dozvole puštati učenicima videozapise javnih govora nakon

---

⁹ Zadatak koji je mentorica zadala učenicima tijekom održavanja nastavne prakse.

kojih će oni o uočenim odstupanjima u istim raspravljati. Naravno, treba poticati i ispravljanje pogreški kod svojih vršnjaka na primjeren način kako bi zajedno uspješnije učili. U svemu tome veliki naglasak treba staviti na to da učenici ne izgube volju za govorenjem ako im se pravilno govorenje učini prezahtjevnim. Treba ih motivirati kreativnim zadacima i time pokazati kako se svatko od njih može pravilno ostvariti u djelatnosti govorenja.

8. Zaključak

Djelatnost govorenja jedna je od četiriju jezičnih djelatnosti koju je iznimno važno razvijati u nastavi hrvatskoga jezika. Kako bi učenici govorili i u govorenom izražavanju upotrebljavali hrvatski standardni jezik potrebno ih je poticati na pravilno govorenje, uočavajući i ispravljajući postojeća odstupanja. Temelj cijelog rada je istraživački dio rada u kojem su se bilježila morfološka odstupanja u djelatnosti govorenja koja nisu u skladu sa standardnojezičnom normom u šestim i osmim razredima osnovne škole te u trećim i četvrtim razredima srednje škole. Potvrđena je hipoteza s početka istraživačkog dijela rada:

U govorenom izražavanju iz razreda u razred učenik bi trebao ostvarivati viši stupanj ovladavanja djelatnošću govorenja.

Sva zabilježena morfološka odstupanja u djelatnosti govorenja koja nisu u skladu sa standardnojezičnom normom razvrstana su po kategorijama. Uvidom u odstupanja, dobiveni su rezultati prikazani tablično i grafički.

Na temelju dobivenih rezultata, tj. broja odstupanja po razredima utvrđeno je kako je središnja hipoteza potvrđena. Broj odstupanja je drastično veći u osnovnoj školi nego u srednjoj školi. Uspoređujući razrede s najvećim brojem odstupanja (osmi razredi) i razrede s najmanjim brojem odstupanja (treći razredi) ta razlika je 5 puta veća.

Međutim, u osmim razredima osnovne škole učenici imaju više odstupanja nego u šestim razredima osnovne škole, kao što je i u četvrtim razredima srednje škole zabilježeno više učeničkih odstupanja nego u trećim razredima srednje škole. Kao što je spomenuto, tomu je tako zbog učenikove izloženosti (osmi razredi osnovne škole i četvrti razredi srednje škole) povećem broju upita od strane učitelja, nesnalaženju i neprikladnom korištenju zahtjevnijih konstrukcija i neusvojenosti istih i gradiva u potpunosti.

Ovaj istraživački rad tek je početak istraživanja koliko osnovnoškolski i srednjoškolski učenici uspješno ovladavaju standardnojezičnom normom u djelatnosti govorenja. Kao što je napisano puno sličnih radova na temu djelatnosti pisanja, važno je usmjeriti pozornost i na djelatnost govorenja koja je teža za pratiti, ali nikad važnija u svakodnevnoj komunikaciji, kao i u samoj nastavi. Takva istraživanja važno je provoditi kako bi se uvidjelo ovladavanje i pratila učinkovitost poučavanja na razini škola, kao i kompetencija učitelja te mogućnost poboljšanja poučavanja i govorenog izražavanja.

Može se zaključiti da su osnovnoškolski i srednjoškolski učenici u većoj mjeri uspješno ovladali standardnojezičnom normom u djelatnosti govorenja, no i dalje se pojavljuje učestale greške, netočne konstrukcije i strukture riječi. Na njima se može poraditi, kako u spomenutim i opisanim usmenim vježbama razgovaranja, opisivanja, pripovijedanja, tumačenja, raspravljanja i upućivanja te kreativnim zadacima, tako i učiteljevima i učeničkim uočavanjima odstupanja, upozoravanjem i ispravljanjem istih.

9. Sažetak

U usvajanju i ovladavanju hrvatskim standardnim jezikom javljaju se četiri osnovne jezične djelatnosti: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. U radu je istraživana uspješnost u ovladavanju standardnojezičnom normom u djelatnosti govorenja. Navedena su teorijska i praktična razmišljanja i istraživanja u vezi s djelatnošću djelatnosti govorenja u nastavi. U istraživačkom dijelu rada istraživana su odstupanja od standardnog jezika u djelatnosti govorenja osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika na području Zagreba. Istraživanje je provedeno metodom slušanja i bilježenja odstupanja od standardnojezične norme u učeničkim govorima tijekom nastavnog procesa, zatim usporedbom i analizom dobivenih rezultata na temelju onoga po čemu su slični i onoga po čemu se razlikuju. Na kraju je provedeno tumačenje dobivenih rezultata, posebno s obzirom na to u kojoj su mjeri dobiveni rezultati odstupanja od normativne gramatike i smanjuju li se raznolikost i broj odstupanja s povećanjem stupnja formalnog obrazovanja. Kako bi se norma hrvatskoga standardnog jezika što bolje usvojila, što je i svrha nastave Hrvatskoga jezika, i hrvatski standardni jezik moglo što uspješnije upotrebljavati u djelatnosti govorenja, učenike je potrebno ne samo poticati na govoreno izražavanje u skladu sa standardnojezičnom normom u javnim komunikacijskim situacijama u kojima se od njih traži upotreba standardnoga jezika nego i upozoravanjem i ispravljanjem uočenih odstupanja u njihovim govorima. U vezi s tim predložene su metode poučavanja standardnojezične norme i njezina uvježbavanja tijekom nastavnog procesa.

Ključne riječi: ovladavanje, govorenje, odstupanja, osnovnoškolski i srednjoškolski učenici, hrvatski standardni jezik

Key words: mastering, speaking, deviations, elementary and high school students, Croatian standard language

10. Literatura

1. ALERIĆ, Marko (2006) Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom normom. U: *Lahor* 2. Str. 190–206.
2. ALERIĆ, Marko (2009) *Normativna morfologija u nastavi hrvatskoga jezika (Immanentna gramatika u nastavi normativne morfologije): doktorska disertacija*. Zagreb.
3. ČEŠI, Marijana i BARBAROŠA-ŠIKIĆ, Mirela (2007) *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Zagreb.
4. JELASKA, Zrinka i BJEDOV, Vesna (2015) Pogriješke ili promjene – ovladanost odabranim hrvatskim morfosintaktičkim sadržajima učenika završnoga razreda osnovne škole. U: *Jezikoslovlje*. Str. 227-252.
5. JELASKA, Zrinka (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb.
6. JELASKA, Zrinka (2007) Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja. U: *Lahor* 3. Str. 86-99.
7. KALABEK, Željka (2021) Točno i netočno u pisanju i govorenju. U: *Bjelovarski učitelj* 1-3. Str. 149-156.
8. PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Dunja (2005) *Komunikacijom do gramatike. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
9. TEŽAK, Stjepko (1996) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb, Školska knjiga.
10. TEŽAK, Stjepko (2000) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*. Zagreb, Školska knjiga.
11. VISINKO, Karol (2003) *Standardni jezik i zavičajni idiom u školi*. U: *Školski vjesnik* 52. 1-2. Str. 79-86.
12. VULETIĆ, Branko (1980) *Gramatika govora*. Zagreb.